

Vlieg, wilde zwanen

Jung Chang bij Boekerij:

Wilde zwanen

Mao

De keizerin

Dochters van China

Vlieg, wilde zwanen

Jung Chang

Vlieg, wilde zwanen

Mijn moeder, China en ik

Vertaald door Paul Syrier
en Ton Heuvelmans

ISBN 978-90-492-0839-4

ISBN 978-94-023-2736-6 (e-book)

ISBN 978-90-528-6953-7 (audio)

NUR 320

Oorspronkelijke titel: *Fly, Wild Swans*

Vertaling: Paul Syrier en Ton Heuvelmans

Omslagontwerp: Jo Thomson, bewerkt door Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld: © Shutterstock

Zetwerk: Elgraphic

© 2025 Globalflair Ltd.

© 2025 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

*Voor mijn moeder
wier sterfbed ik niet kan bezoeken*

Inhoud

	ENKELE BELANGRIJKE DATA	9
	KAART	10
	VOORWOORD	15
1	Kindertijd in het China van Mao (1952-1966)	17
2	Mijn dappere ouders tijdens de Culturele Revolutie (1966-1978)	30
3	Uit de kooi (1978-1979)	49
4	Mijn vrijheid vinden (1979-1982)	61
5	Een emotionele hereniging (1983)	76
6	Naar Chengdu met westerse kapitalisten (halverwege de jaren tachtig)	88
7	Wat de stiefmoeder van Deng Xiaoping me vertelde (1985-1987)	98
8	Mijn moeder maakt kennis met de liefde van mijn leven (1984-1988)	109

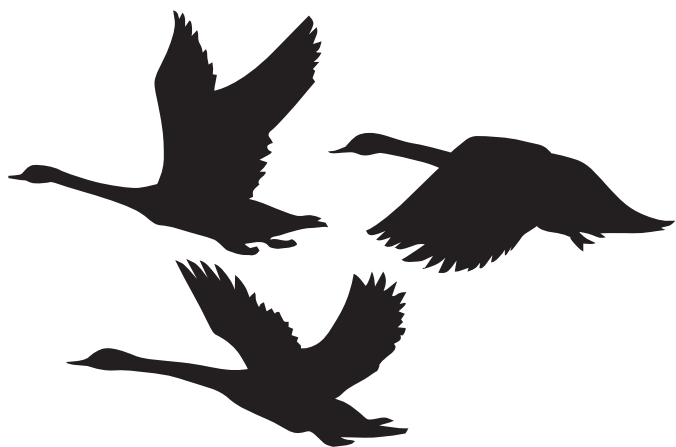
9	<i>Wilde zwanen</i> stijgen op (1988-1991)	123
10	Vreugde en verdriet in de tijd na <i>Wilde zwanen</i> (jaren negentig)	144
11	Toegang tot Mao's kring (jaren negentig)	158
12	Gevaar omzeilen in Sichuan (jaren negentig)	179
13	Nierstenen en gifcomplotten (jaren negentig)	196
14	Reizen langs het Pad van Bloed (jaren negentig)	204
15	De wereld rond achter Mao aan (jaren negentig)	217
16	Mao ontmaskerd (2001-2006)	230
17	'Trek je boek terug of...' (2007-2008)	247
18	Confrontatie met de Staatsveiligheid (2008-2011)	259
19	De terugkeer van de geest van Mao (2012-2013)	278
20	Waarom ik niet naar het sterfbed van mijn moeder kan (2014-2024)	287
	NAWOORD	301
	DANKWOORD	303

ENKELE BELANGRIJKE DATA

Mantsjoe-dynastie (de Grote Qing)	1644-1911
Republiek China uitgeroepen	1912
De Kuomintang onder Chiang Kai-shek regeert China	1928-1949
Oorlog tegen de Japanse invasie	1937-1945
Burgeroorlog tussen de Kuomintang en de communisten	1945-1949
Communistisch China gesticht onder Mao	1949
De Grote Hongersnood	1958-1961
De Culturele Revolutie	1966-1976
Mao overlijdt	1976
De hervormingen van Deng Xiaoping beginnen	1978
Xi Jinping neemt de macht over	2012
Xi wordt de opperste leider voor het leven	2018

VOORWOORD

Dit boek gaat over mijn moeder en mezelf, en onvermijdelijk ook over mijn grootmoeder en mijn vader. Onze verhalen zijn dramatisch, geloof ik, gedeeltelijk omdat ze zich hebben afgespeeld in China in de laatste ongeveer honderdtwintig jaar, toen het land meermalen door stormachtige veranderingen op zijn kop is gezet. Net zo belangrijk is echter dat mijn ouders buitengewone mensen waren, die tegen de stroom in zwommen en dus met hogere golven te maken kregen. Na mijn geboorte in een dergelijk gezin werd ik een hectisch leven in gesmeten.

Tal van jaren geleden vertelde ik onze verhalen in *Wilde zwanen: Drie dochters van China*. Het boek begint bij de geboorte van mijn grootmoeder in 1909 en het inbinden van haar voeten als klein kind, toen China door de laatste keizer werd geregeerd; het vervolgt tijdens het bewind van Mao Zedong (1949-1976), vooral de laatste tien jaar ervan, de afgrijpselijke Culturele Revolutie, tijdens welke mijn ouders aan ongelofelijke kwellingen werden onderworpen, en eindigt in 1978, toen het Mao-tijdperk officieel werd beëindigd, Deng Xiaoping aan de 'hervormingen' begon en ik tijdens die gunstige samenloop van omstandigheden een van de eerste Chinezen werd die het communistische China mochten verlaten om naar het Westen te gaan.

1978 was een waterscheiding. Sindsdien is er bijna een halve eeuw verstreken en is China van een vervallen en geïsoleerde staat uitgegroeid tot een wereldmacht, die de nummer 1-positie van de Verenigde Staten uitdaagt. In die periode van enkele tientallen jaren heb ik weliswaar in Londen gewoond, maar is mijn leven verweven gebleven met mijn geboorteland. Mijn moeder woont er, dus bezocht ik haar bijna elk jaar, tot

voor kort, toen het politieke klimaat dit onmogelijk maakte. Ik reisde rond in het land om onderzoek te doen voor mijn boeken, waaronder *Wilde zwanen*, een biografie van Mao (met mijn echtgenoot Jon Halliday als medeauteur) en die van keizerin-douairière Cixi (1835-1908), de laatste grote keizerlijke heerseres, die het middeleeuwse China de moderne tijd in leidde. Het merendeel van dit onderzoek werd verricht terwijl mijn boeken verboden waren (en nog steeds zijn). Mijn ervaringen wat betreft omgaan met het toenmalige regime waren rijk en onthullend.

China staat nu voor een volgende waterscheiding: voorzitter Xi Jinping aanbidt Mao en wil een maoïstische staat met kapitalistische trekken opbouwen. Deze nieuwe Xi-tijd heeft veel gevolgen voor mijn leven en dat van mijn moeder. Ik had het gevoel dat het moment was aangebroken om een vervolg te schrijven op *Wilde zwanen*, de draad op te pakken waar ik hem heb laten liggen en het verhaal van mijn familie, samen met dat van China, te actualiseren.

Mijn vader en mijn grootmoeder overleden tragisch tijdens de Culturele Revolutie, gebeurtenissen waarover ik in *Wilde zwanen* heb geschreven. Ze leven nog steeds voor me en ik roep ze in dit boek dus ook vaak op. Eigenlijk is het verleden nooit ver weg geweest in mijn leven erna. Het heeft me gevormd, het heeft het huidige China gevormd en, sterker nog, het belooft de toekomst aan te kondigen.

Ik heb dit boek *Vlieg, wilde zwanen* genoemd als eerbetoon aan mijn moeder, wier sterfbed ik niet kan bezoeken. Ze heeft me vleugels gegeven, zodat ik de hemel in kan vliegen en vrij kan zijn. Heel erg dankzij haar kan ik nu in vrijheid leven en schrijven.

I

Kindertijd in het China van Mao

(1952-1966)

‘Je bent een goede communist, maar een beroerde echtgenoot!’ zei mijn moeder met tranen in haar ogen terwijl ze met haar handen haar ronde buik vasthield die uit haar hemd van plaatselijk geproduceerde, ruwe katoen pulde. Onder haar hand en in haar buik schopte ik en rekte ik me uit, klaar om tevoorschijn te komen. Het was maart 1952, ruim twee jaar nadat de Communistische Partij eind 1949 China had overgenomen van de Kuomintang (de Nationalistische Partij). Mijn ouders waren beiden communist, mijn moeder was tamelijk nieuw in de Partij, mijn vader een veteraan. Hij was zelfs de gouverneur van de regio waar ze woonden, Yibin, een prefectuur van de provincie Sichuan in Zuidwest-China die zich over meer dan dertienduizend vierkante kilometer uitstreckte.

Mijn vader werd in 1921 geboren in de hoofdstad van deze regio, ook Yibin genoemd, een tweeduizend jaar oude stad te midden van groene, mistige, theeproducerende bergen. Aan de voet van die bergen ontmoeten twee rivieren elkaar, de kristalheldere Minjiang en de van slib troebele Jinsha, om daarna de langste rivier van China te vormen, de Yangtze.

Geboren worden aan de oever van de grote rivier, halverwege de heuvel in een oeroude stad, mag romantisch klinken, maar het was de bron van de bittere gevoelens van mijn moeder jegens mijn vader. De artsen hadden geoordeeld dat mijn geboorte uiterst moeilijk zou worden, met een grote kans op een bloeding, en dat ik tijdens de bevalling zou kunnen overlijden en mijn moeder zou kunnen meeslepen naar de andere wereld. Ze hadden het advies gegeven haar naar een ziekenhuis in een grotere stad te brengen, waar ze de benodigde faciliteiten en gespeciali-

seerde verloskundigen hadden. En toch had mijn vader geweigerd hun advies op te volgen.

Iemand van Yibin naar een grotere stad brengen gebeurde niet elke dag en was niet makkelijk, maar het kon wel. Als gouverneur hoefde mijn vader maar de opdracht te geven, waarna mijn moeder naar het beste ziekenhuis in de streek zou worden vervoerd. Hij weigerde dit te doen. Hij zei dat hij geen toestemming voor een speciale behandeling voor zijn vrouw kon geven omdat de communisten hadden gezworen een einde te maken aan vriendjespolitiek.

Mijn vader had zich in 1938 bij de communistische ondergrondse in Yibin aangesloten. Hij was toen zeventien en werkte als assistent in een boekhandel. Hij had honger en onrecht meegemaakt en was makkelijk overtuigd geraakt door de linkse boeken die hij las, waarin werd verkondigd dat de communisten het beter zouden doen dan de Kuomintang. Wat hij vooral serieus nam was hun belofte een einde te maken aan de corruptie, die voor hem de wortel van al het kwaad in het oude China was, en had, sinds hij gouverneur was geworden, zijn uiterste best gedaan geen 'gunsten' te verlenen aan zijn eigen familie: zijn moeder, zussen, broers en andere verwanten. Een van zijn neven, Grote Oom, had hem gevraagd om een aanbeveling voor een baan bij de kassa van een plaatselijke bioscoop. Mijn vader had hem gezegd de officiële weg te bewandelen. Een oudere broer, die werkte voor een theemakelaar (Yibin is een van de belangrijkste streken wat de productie van thee aangaat) was voorgedragen voor bevordering tot manager. Mijn vader zou deze bevordering moeten fiatteren, maar weigerde dit met het argument dat zijn broer niet bekwaam genoeg was en dat hij nooit zou zijn voorgedragen als hij niet toevallig de broer van de gouverneur was geweest. De hele familie van mijn vader was razend; mijn moeder ontplofte: 'Je hoeft hem niet te helpen, maar je hoeft hem ook niet dwars te zitten!' Zijn broer heeft nooit meer met hem gesproken.

Mijn moeder was kapot van mijn vaders weigering haar naar een fatsoenlijk ziekenhuis te laten brengen. In eerste instantie dacht ze dat hem niet kon schelen of zij, of hun baby, zou leven of sterven. Geleidelijk overtuigde ze zichzelf ervan dat mijn vader geen keus had. Als hij opdracht had gegeven haar te vervoeren, hadden de mensen in Yibin ge-

zege dat de communisten niet anders waren dan alle oude regeringen en alleen de macht hadden gegrepen om hun familie ervan te laten profiteren. Haar stemming sloeg echter om in vreugde toen ik, omringd door nerveuze artsen, als door een wonder uit haar lichaam kwam, een gezonde baby van meer dan tien pond, en zij er zonder kleerscheuren van afkwam.

Mijn moeder geloofde in de Partij. Ze was tien jaar jonger dan mijn vader en was al voordat ze zestien werd lid van de communistische ondergrondse beweging. Haar stad, Jinzhou, lag in Mantsjoerije in Noord-oost-China, 2400 kilometer van Yibin. De stad was door de Japanners bezet geweest tot 1945, toen Japan zich aan het eind van de Tweede Wereldoorlog had overgegeven. De Kuomintang-regering onder Chiang Kai-shek had het bewind overgenomen, maar mijn moeder raakte hier al snel teleurgesteld over nadat inlichtingenagenten haar schoolvrienden hadden gedood; een omdat hij een door Mao geschreven brochure in de stad had binnengebracht. Nadat haar toenmalige vriendje was gearresteerd en gefolterd zocht ze de communistische ondergrondse op. Een van de dingen die ze voor hen deed was het smokkelen van militaire informatie vanuit Jinzhou naar het leger van Mao in de omgeving. Op dat moment streed Mao met Chiang Kai-shek om de heerschappij over China.

Mijn vader maakte deel uit van het leger dat de stad probeerde in te nemen en had veel over mijn moeder gehoord, 'dat buitengewone zeventienjarige meisje'. Hij stelde zich haar voor als een vuurspuwende draak en was aangenaam verrast toen ze elkaar ten slotte ontmoetten nadat de communisten Jinzhou in 1948 hadden ingenomen en mijn moeder zich bij hem kwam melden. Tegenover hem, in een eenvoudige, verschoten blauwe jas, stond een lange, slanke en elegante jonge vrouw, knap en bescheiden. In zijn wereld golden grove manieren en luid schreeuwen als 'revolutionair', en mijn moeder kwam op hem over als een fris briesje. Mijn vader merkte op dat ze wel zachtaardig was, maar geen moment gedwee; ze gaf zonder haar stem te verheffen op gedecideerde toon bevelen en sprak in duidelijke en precieze taal, zonder omtrekkende bewegingen. Mijn vader was diep onder de indruk. Mijn moeder voelde zich ook prettig bij hem. Hoewel hij niet echt als een soldaat

overkwam, zo mager in zijn zakkige groene legeruniform en kleiner dan zij, werd mijn moeder onmiddellijk aangetrokken door zijn ongevoon grote, dromerige ogen; ze vond dat hij eruitzag als een dichter. Ze werden verliefd, trouwden en marcheerden met het communistische leger van Mantsjoerije naar het zuiden, naar Yibin, waar mijn vader als gouverneur werkte en mijn moeder hoofd van de Jeugdbond van de stad werd.

Mijn moeder was populair onder de jongeren met wie ze werkte, en erg geliefd bij mijn vaders grote familie. Toen ze aan zijn moeder werd voorgesteld, diende ze volgens de traditie een *kowtow* voor haar schoonmoeder te maken. Mijn vader zei dat de kowtow een vernederend gebruik was en dat de communisten hem wilden afschaffen: zelf zou hij voor niemand een kowtow maken. Mijn moeder zei dat ze het wel zou doen; ze vertelde hem dat de communisten dan in haar ogen menselijker zouden worden. Ze wilde haar schoonmoeder gunstig stemmen en was sowieso goed in dergelijke toneelstukjes. Nadat ze zich op haar knieën had laten zakken en driemaal haar hoofd naar de vloer had gebracht, lachte iedereen opgetogen. Daarna ging mijn moeder zich te buiten aan kowtows: ze volgde de ongetrouwde zus van mijn vader, Tante Junying, de grote en prachtige achtertuin van de familie in en maakte tientallen kowtows voor de bomen en struiken. De vrouwen in de familie van mijn vader waren vrome boeddhisten; ze geloofden dat alle planten een levende ziel hadden en blij zouden zijn met vriendschappelijke gebaren. Hoewel ze niet als boeddhist was opgevoed, was mijn moeder dol op dit ritueel. Ze was opgegroeid in de apotheek van haar stiefvader, dokter Xia, een befaamd beoefenaar van Chinese geneeskunde, die zich tot op grote hoogte op planten baseerde. Ze raakte vertrouwd met alle soorten planten en geloofde in hun genezende vermogen. Voor haar waren het net familieschatten. Door er vol liefde en met veel kennis met de natuurminnende familie van mijn vader over te babbelen nam mijn moeder hen tijdens deze kennismaking voor zich in.

Dus toen ik eenmaal was geboren, wilden alle volwassenen van de familie dat ik zou zijn zoals mijn moeder en gaven me de naam Er-hong ('tweede wilde zwaan') omdat de naam van mijn moeder, Xia De-hong,

het karakter voor 'wilde zwaan', *hong*, bevat. Dit karakter roept het beeld op van een grote, mooie en sterke vogel die over hoge bergen en brede rivieren door de lucht grote afstanden aflegt. Mijn vader was dol op het beeld dat door het karakter werd opgeroepen en sprak mijn moeder in zijn brieven aan als 'mijn geliefde wilde zwaan'.

Mijn moeder wist dat mijn vader van haar hield. Een jaar na mijn geboorte, toen ze weer in het ziekenhuis lag om van mijn broertje Jinming te bevallen, probeerde haar bazin en vriendin, een zekere mevrouw Ting (Zhang Xiting), een vrouw met een soepel lichaam en flirterige gevatheden, mijn vader te verleiden, en hij wees haar af in bewoordingen die niets te raden overlieten. Hij wist dat mevrouw Ting vastbesloten was en het weer zou proberen, en maakte zich ernstig zorgen omdat ze een wraakzuchtig type was dat het uiterste deed om mensen die haar niet haar zin hadden gegeven het leven onmogelijk te maken. Ze werd hierbij geholpen door haar echtgenoot, die hoofd personeel in Yibin was. Uit angst dat ze mijn moeder, die onder haar werkte, kwaad zou kunnen doen nam mijn vader de eerste de beste trein naar Chengdu, de hoofdstad van Sichuan, en begaf zich na een dagreis naar het noorden rechtstreeks naar de gouverneur van de provincie en vroeg om een andere baan. Hij bracht mevrouw Ting niet ter sprake, maar gebruikte het argument dat het werken in zijn eigen stad met zoveel familieleden problemen opleverde. Hij bleef toen in Chengdu en stuurde mijn moeder telegrammen waarin hij erop aandrong dat ze zo snel mogelijk zou vertrekken. Dit was de reden waarom ik in juni 1953, toen mijn broertje een maand oud was en het traditioneel verplichte zwangerschapsverlof achter de rug was, op eenjarige leeftijd naar Chengdu verhuisde. Ze nam mij en mijn oudere zusje Xiaohong mee en liet Jinming bij de familie van mijn vader achter omdat men hem te jong vond om te reizen.

Chengdu, in het verre verleden de hoofdstad van ettelijke koninkrijken, werd de hieropvolgende 25 jaar mijn thuis. Het ligt in een vruchtbare vlakte die dankzij een enorm irrigatiestelsel dat rond 256 v.Chr. is aangelegd in heel China bekendstaat als 'het land van overvloed' (*Tian-fu-zhi-guo*). De stad had een rijke cultuur en was eeuwenlang een knooppunt

van verschillende geloofsovertuigingen geweest: taoïsme, boeddhisme en confucianisme. In de talloze tuinen langs de straatjes gedijden in het gematigde klimaat hibiscusbomen met grote roze bloemen, waardoor Chengdu ook wel 'de stad van hibiscus' werd genoemd. In het centrum stond het oude paleis, ontworpen naar het model van de Verboden Stad in Beijing, met een schitterende poorttoren die veel weg had van de Tiananmenpoort. Het geheel werd vaak Klein Beijing genoemd. Marco Polo was hier in de dertiende eeuw geweest en had over de welvaart en de zijdeproductie geschreven. Chengdu staat bekend als 'de stad van zijde', en de rivier die erdoorheen stroomt heet de Zijderivier, *Jinjiang*. In de talrijke kronkelende zijriviertjes wisten de mensen altijd hun weefgetouwen. Zijde produceren was een manier van leven; zelfs ik heb er als kind aan meegedaan. Een van mijn vroegste herinneringen is dat ik armenvol moerbeibladeren verzamelde, hun donzige onderkant voelde en ze ettelijke malen per dag voerde aan zijderupsen in grote manden. Ik keek hoe de babyrupsen gulzig aten en snel dik werden, en het duurde niet lang of uit hun plompe bekjes kwam een nauwelijks zichtbare draad tevoorschijn die zich rond de rups zelf wikkelde, tot er in een oogwenk een cocon was gevormd. Een lange, fijne zijdedraad werd vervolgens losgetrokken en op een handmolentje gewonden. Ik weet nog dat ik probeerde aan zo'n draad te trekken, maar hij brak alleen maar af tussen mijn onhandige vingers.

Chengdu was ook beroemd om zijn keuken. Er waren talrijke restaurants, veel met heel eigen specialiteiten en schilderachtige namen. Als kind werd ik door die namen betoverd, maar kwam ik zelden in zo'n restaurant. Communistische functionarissen werden sterk ontraden naar een restaurant te gaan, omdat deze gelegenheden door de Partij met een hedonistische levensstijl werden geassocieerd. Dit was geen gering offer voor mijn moeder, die dol was op eten en hunkerde naar de gerechten die zij, ze kwam immers uit Mantsjoerije, nooit had geproefd.

Mijn vader werd aangesteld als plaatsvervangend directeur van een belangrijke afdeling van het Provinciale Partijcomité van Sichuan, de afdeling Publieke Zaken, waaronder onderwijs, gezondheidszorg, sport, publicaties en de kunstinstellingen van de provincie ressorteerden

(Sichuan had de afmetingen van Frankrijk en telde zestig miljoen inwoners). Mijn moeder werd directeur van de afdeling Publieke Zaken van het oostelijke district van Chengdu, waar ze soortgelijke taken kreeg als mijn vader, maar op een lager niveau. We verhuisden naar 'de compound', een grote besloten wijk die verschillende vroegere straten en een club van het Amerikaanse leger uit de Tweede Wereldoorlog omvatte. De meeste topfunctionarissen werkten en woonden er met hun familie. Er stonden bewakers bij de poort, tuinlieden onderhielden het terrein, er waren uitstekende koks en er was een vloot auto's met chauffeur.

Mijn moeder had geen recht op een auto en ging iedere dag op de fiets naar haar werk. Afgezien van de zondagen waren zij en mijn vader maar zelden thuis voordat wij kinderen naar bed gingen. In de praktijk werden we opgevoed door mijn grootmoeder van moederskant, Yang Yufang, die uit Mantsjoerije was overgekomen om bij ons te komen wonen. Ze was toen in de veertig en zag er heel anders uit dan mijn moeder. Terwijl mijn moeder een soort communistisch uniform voor vrouwelijke functionarissen van die tijd droeg, het zogenaamde 'Lenin-jasje', met brede revers en rond het middel ingenomen (een buitenlandse stijl) was mijn grootmoeder onveranderlijk gekleed in een traditioneel katoenen hesje met touwknopen aan de zijkant, dat ze helemaal zelf maakte. Ze maakte ook haar eigen katoenen schoenen voor haar ingebonden voeten, die er erg klein uitzagen, smal en spits, en waarop ze, anders dan mijn moeder, eerder hobbelde dan liep. Van tijd tot tijd fronste ze als ze onder het lopen even wankelde, maar haar ogen, die heel helder waren, leken altijd te glimlachen.

Door mijn oma kregen we een rustig en liefdevol gezinsleven. Ze verbood mijn ouders ons tijdens het eten op ons kop te geven ('Geen kritiek als ze zitten te eten. Dat is slecht voor hun spijsvertering') en zorgde ervoor dat als mijn ouders ruzie hadden, dit nooit gebeurde waar wij bij waren. Ik herinner me maar één ruzie tussen mijn ouders, op een avond toen ik ongeveer negen was. Ik weet niet waar het over ging, maar hoorde mijn vader schreeuwen en mijn moeder heftig tegen hem in praten met haar gebruikelijke zachte stem, maar, heel ongewoon, in tranen. Ik was zo bang dat ik de klamboe over mijn bed

trok om me te verstoppen. De klamboe was echter te dun en ik barstte niet in tranen, maar in een bizar, intens nerveus gegiechel uit. 'Er-hong ligt te lachen!' riep mijn vader terwijl hij met een verbijsterd gezicht langs mijn bed stampte, en ik denk dat dat misschien een einde aan hun ruzie heeft gemaakt, want mijn moeder rende op me af en sloeg haar armen om me heen. Mijn hele jeugd heb ik niets dan liefde van mijn ouders ervaren; ze hebben nooit een hard woord tegen me gezegd. Zelfs hun zeldzame kritiek werd zorgvuldig verwoord en omzichtig uitgesproken, alsof ik een volwassene was wier gevoelens niet gekwetst mochten worden.

Ik ging in 1958 naar school, toen ik zes was. Ik liep er, altijd met vrienden en vriendinnen, in twintig minuten heen en in twintig minuten terug voor het middageten, en hetzelfde 's middags weer. De route liep grotendeels door smalle straatjes, en op de smalle stoepen lagen kolen en andere groenten uitgespreid om te drogen en te worden ingemaakt. (Ik was gek op ingemaakte groenten.) Mijn favoriete stuk liep langs het Keizerlijk Kanaal, een gracht van tweeduizend meter lengte rond het oude paleis. Hoewel het paleis grotendeels was verdwenen tegen de tijd dat ik naar school begon te gaan, waren er nog wel wat ruïnes over en de gracht was nog intact: het groene water fris en helder onder de wilgen en kamferbomen op de oevers.

Het geloof van mijn ouders in hun Partij ging aan scherven tijdens de Grote Hongersnood tussen 1958 en 1961, toen er ongeveer veertig miljoen mensen omkwamen. Hoewel ze niet op de hoogte waren van de volledige omvang van de hongersnood en van de oorzaak van de ramp, wisten ze genoeg om te beseffen dat hij door mensen was veroorzaakt en dat hun Partij verantwoordelijk was. Anders dan in het verleden, toen ze altijd wel redenen hadden gevonden om de Partij te verontschuldigen, gold er nu voor de Partij geen excuus. Ik weet nog dat mijn vader geheel uit het niets tegen me zei (ik denk nu dat hij tegen zichzelf praatte): 'Waarom hebben we eigenlijk de revolutie doorgevoerd? We zijn een revolutie begonnen omdat de mensen stierven van de honger. We wilden de mensen een volle maag geven.' Ik schrok van de geagiteerde klank in zijn stem en van zijn gezicht. Later hoorde ik dat hij een brief